

بررسی نحوه عملکرد پدیده قنات از دریچه نظریه آشوب

حسین قدس^{1*}، علی اصغرزاده²

1- کارشناسی ارشد معماری، مؤسسه آموزش عالی رشد دانش، سمنان،
(h.ghods@yahoo.com)

2- دانشجوی دکتری معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران،
(ali_asgharzadeh4@yahoo.com)

چکیده

از گذشته‌های دور تا زمان حال، همواره نیاز به آب جهت ایجاد و گسترش تمدن‌های بشری و به تبع آن شکل‌گیری جوامع شهری- روستایی احساس می‌شده است. راه‌کارهای استخراج و ذخیره‌سازی این مایع حیاتی بستگی به شرایط اقلیمی حاکم بر محیط داشته است. در کشور ایران نیز با دارا بودن تمدن فاخر و قدمت‌دار خویش، به دلیل واقع شدن بخش اعظمی از آن در اقلیم گرم و خشک، تدابیر مناسبی به منظور دستیابی به آب مورد نیاز جهت مصارف آشامیدنی، بهداشتی و کشاورزی انجام گرفته است. هوش بالای گذشتگان این خطه پاک در نحوه حصول به میزان آب مورد نیاز، منجر به کشف پدیده قنات و بهره‌گیری از آن در گستره‌ی وسیعی از سرزمینمان به خصوص در مناطق کویری- بیابانی که تحت تأثیر شرایط اقلیمی- جغرافیایی با کمبود منابع آب سطحی روبرو بودند، شد. در طول سالیان قنات همواره، با مهیاساختن شرایط لازم استخراج در مسیرها و نقاط مشخص، آب را از لایه‌های زیرین زمین در روندی کنترل‌شده و هدفمند در دسترس قرار داده و پویایی تمدن را باعث شده است. پرواضح است که میزان کارکرد و بازدهی قنات، تأثیر مستقیم بر میزان رشد و توسعه‌پذیری مجموعه‌های انسانی دارد. به این معنا که کاهش یا افزایش میزان تأمین آب توسط این پدیده، می‌تواند به رشد یا رو به اضمحلال رفتن جوامع اجتماعی در هر مقیاسی- به خصوص در کوتاه مدت- گردد. سعی تحقیق پیش روی این است که با تعریف و شناخت مبانی نظریه آشوب، تأثیرات روابط برون سازمانی قنات در رابطه با سایر پدیده‌های محیطی موثر در شکل‌گیری یا فرسودگی جوامع شهری- روستایی از دریچه این نظریه پرداخته شود. مطالعات کتابخانه‌ای ابزار اصلی این پژوهش بوده و روش توصیفی- تحلیلی- کیفی ساختار تحقیق را شکل می‌دهد.

واژه‌های کلیدی: پدیده قنات، نظریه آشوب، جوامع شهری- روستایی، روابط درون سازمانی، روابط برون سازمانی.

1- مقدمه

«قنات (تمدن کاریزی) که هم شیوه استخراج آب‌های زیرزمینی است و هم فرهنگ استفاده از آب را در تمامی ابعاد محیطی، اجتماعی و اقتصادی در بر می‌گیرد، در ایران باستان و ایران اسلامی مصرف فراوان داشته است» [2]. تاکنون مطالعات قابل توجهی راجع به ساختار و تأثیر پدیده قنات بر شکل‌گیری و پایداری جوامع شهری- روستایی در کشورمان صورت پذیرفته است. ماحصل مطالعات انجام گرفته، شکوه و عظمت این شاهکار معماری و شهرسازی را به نحو مطلوبی نمایان ساخته و توجه همگان را به کارایی شگفت‌آور سیستم قنات معطوف نموده است. ریشه دواندن قنات در بطن مناطق کویری که تشنه آب حیات هستند،